

»Avšak vždyť to je jenom kůň a koně dal sám bůh, aby je lidi řezali. Tak nám to vyložili Tataři a na památku nám dali knutu. Avšak je možno řezat i lidi. Hle, inteligentní vzdělaný pán a jeho dáma řezou vlastní dceru, sedmileté dítě, metlou. Mám to podrobně zapsáno. Tatínek je rád, že pruty mají suky: »bude to sladší«, říká. A tak tedy počíná »sekat« vlastní dceru.

Vím jistě, že jsou takoví sadisté, kteří se rozpalují s každou ranou do rozkoše, do skutečné rozkoše, s každou další ranou stále více a více, stále silněji. Řezou chvilku, řezou potom pět minut, řezou deset minut, dále, více, častěji, bolestněji. Dítě křičí, dítě na konec nemůže křičet, zalyká se: »Tatínku, tatínku, tatínečku, tatínečku«.

»Věc se dostane nějakou čertovsky neslušnou náhodou k soudu. Najme se advokát. Ruský lid již dávno nazval advokáta — »a plakat — najaté svědomí«. Advokát křičí na obhajobu svého klienta: »Věc je přece úplně prostá, rodinná a obyčejná, otec nasekal dceři a představte si, jak je to hanebné, že se to dostalo k soudu« Přesvědčení porotci se radí a vyřknou osvobozující rozsudek. Obecenstvo řve štěstím, že osvobodili mučitele — ech, nebyl jsem tam, ale byl bych jim hodil návrh zřídít stipendium na počest trapiče!... To jsou skvělé obrázky...

»Ale vím o dětech ještě lepší věci, sebral jsem velmi mnoho, velmi mnoho materiálu o ruských dětech, Aljošo. Pětiletou malou dívku nenáviděl otec i matka, »vážení, vysoce postavení lidé, vzdělání a vychování. Vidiš, ještě jedenkrát zdůrazňuji, že mnozí

lidé mají zvláštní vlastnost — zálibu v mučení dětí, ale jen dětí. Ke všem ostatním osobám lidského pokolení se tyto trýznitelé chovají blahosklonně a laskavě, jak se sluší na evropsky vzdělané a humánní lidi, ale hrozně rádi mučí děti, dokonce milují děti v tomto smyslu. V tomto případě zvláště vábí trýznitele bezbrannost těchto bytostí, andělská důvěřivost dítěte, které se nemá kam obrátit, nemá se ke komu uchýlit — a ta všechno rozpaluje ohavnou krev trýznitele.

»V každém člověku se ovšem skrývá zvíře, — zvíře hněvivosti, zvíře náruživého sadismu z křiku mučené oběti, zvíře puštěné z řetězu, zvíře nemocí vypěstovaných prostopášností, podager, nemocných jater a tak dále. Tito vzdělaní lidé všemožně mučili tuto pětiletou dívku. Bili ji, řezali, kopali do ní nohama, nevědouc sami proč, mlátili ji, až byla samá modřina; na konec dosáhli vyšší zjemnělosti: v zimě v mrazu ji zavírali na celou noc na záchod za to, že v noc. nehlásila včas, že má potřebu (jako by pětileté dítě, spící andělským pevným spánkem, se mohlo tomu naučit) — za to jí namazali celou tvář výkaly a donutili ji jíst tyto výkaly — a to matka, vlastní matka ji nutila! A tato matka mohla spát, když v noci bylo slyšeti sténání ubohého dítěte, zavřeného v hnusném místě!

»Chápeš, když malá bytost, která si ani neumí uvědomit, co se s ní děje, bije se v hnusném místě, ve tmě a mrazu, droboučkou svou pěstičkou do prsíček a pláče svými krvavými pokornými slzami, modlí se »k pánbíčkovi«, aby ji zachránil — chápeš to, takový

nesmysl, můj příteli a bratře, můj boží novici, můj pokorný bratře, chápeš, nač je třeba takového nesmyslu a nač byl stvořen!

»Říká se, že bez něho by nemohl býti člověk na zemi, neboť by nepoznal dobro a zlo. Tak nač poznávat toto čertovo dobro a zlo, když tolik stojí. Vždyť celý svět přiznání nestojí přece za tyto slzičky dítěte k »pánbíčkoví«. Nemluvím o utrpení dospělých, ti snědli jablko a čert je vem, ať si je třeba čert všechny vezme. Ale co tihle, tihle! Mučím tě, Aljoško, jako bys nebyl ve své kůži. Přestanu, chceš-li.

— To nevadí, chci se také mučit, — zahučel Aljoša.

— Jenom ještě jeden obraz, jen tak pro zajímavost, velič: charakteristický a hlavní věc, přečetl jsem si jej právě v jednom z našich historických sborníků, v »archivu« nebo v »starině«. Musím si to zjistit, zapomněl jsem dokonce, kde jsem to četl. Bylo to v nejhroznější době nevolnického práva, ještě na počátku století, ať žije Osvoboditel lidu!

»Tehdy na počátku století byl jeden generál, generál s velikými konexemi a bohatý statkář, ale patřil k těm (pravda, bylo jich již tehdy velmi málo) lidem, kteří když odešli na odpočinek ze služby, div že nebyli přesvědčeni, že si vysloužili právo na život a smrt svých podaných. Byli tehdy tací lidé. Nu, tedy žije si generál na svém statku s dvěma tisíci duší, vychloubá se, honí své drobné sousedy, jako by to byli jeho příživníci a šašci. Má psinec se stovkami psů a téměř sto psářů v uniformách, a všichni jsou na

koních, a tu se stalo, že jeden hoch z čeledi, malý hoch, osmiletý, hodil kdysi, když si hrál, kamenem na generálova oblíbeného honičího psa a poranil jej.

»Proč můj oblíbený pes kulhá ?« Vypravují mu, že ten malý hoch uhodil psa kamenem a poranil ho na noze.

»A to jsi ty« — podíval se na něho generál — »chopte se ho!« Chopili se ho, vzali ho matce, celou noc seděl v šatlavě a ráno, před svítáním, vyjíždí generál v celé parádě na lov. sedí na koni a kolem něho příživníci, psi, psáři, honci, všichni na koni. Kolem něho je shromážděna čeleď na výstrahu a vpředu, přede všemi stojí matka provinilého hochu.

»Vyvedou hochu ze šatlavy. Zachmuřený, chladný, mlhavý podzimní den, hodící se pro lov. Generál nařizuje svléci hochu do nahá, svlékají ho, pláče, ztratil rozum strachem, ale nesmí ani ceknout.

»Žeňte ho!« velí generál.

»Běž, běž!« křičí na něho psáři, hoch běží...

»Štvát ho!« křičí generál a pouští na něho celou smečku loveckých psů. Uštval ho před očima matky a psi roztrhali dítě na kousky!... Generála, tuším, dali pod kuratelu... Nu... tak co s ním? Zastřelit? Pro uspokojení mravního citu zastřelit? Mluv, Aljoško!

— Zastřelit! — řekl tiše Aljoša s bledým, jaksi zkřiveným úsměvem, podívav se na bratra.

— Bravo! — zvolal Ivan v jakémsi nadšení, — když ty jsi to řekl, tedy... vida ho, mnicha! Tak ty máš taky běsa v srdéčku, Aljošo Karamazove!

— Řekl jsem hloupost, ale...

— To je to právě, že ale... — křičel Ivan, — věz, novici, že hlouposti jsou příliš nutný na zemi. Na hloupostech stojí svět a bez nich by se snad možná vůbec nic nestalo. Víme, co víme!

— Co ty víš?

— Nic nechápu, — pokračoval Ivan, jako by blouznil, — nechci nic nyní chápat — chci se přidržovati fakta. Dávno jsem se již rozhodl, že nebudu chápat, budu-li si přát něco pochopit, tak ihned zradím fakt, a proto jsem se odbodlal držeti se faktů...

— Nač mne zkoušíš? — zvolal vysílen naříkavě Aljoša, — řekni mi to přece konečně.

— Ovšem, že ti to řeknu, vždyť proto jsem to rozváděl, abych ti to řekl. Mám tě rád a nechci tě opustiti, nechci tě odstoupiti tvému Zosimovi.

Ivan se odmlčel na okamžik a jeho tvář náhle zesmutněla.

— Tedy poslyš: mluvil jsem o dětech jenom proto, aby to bylo názornější. O ostatních lidských slzách, kterými je napojena celá země, od kůry až do středu — jsem neřekl ani slova, schválně jsem zúžil svoje téma. Jsem štěnice a přiznávám se s úplným pokořením, že — vůbec nemohu pochopit, proč je to tak všechno zařízeno. Bezpochyby jsou lidé sami vinni: byl jim dán ráj, jim se však

zachtělo svobody, snesli oheň s nebes, dobře vědouce, že budou nešťastni, tak tedy proč jich litovat.

»Och, podle svého ubohého pozemského euklidovského rozumu vím jenom tolik, že utrpení existuje, že není viníků, že všechno vyplývá jenom jedno z druhého, přímo a prostě, že všechno teče a vyrovnává se, — ale vždyť to vše je jenom euklidovská hloupost, vždyť to vím, vždyť nechci podle ní žít! Co mi pomáhá, že není viníků a že všechno vychází jedno z druhého přímo a prostě, a že to vím — potřebuji odplatu, jinak zahynu. A odplatu nikoli někde a někdy v nekonečnosti, ale už tady na zemi a abych to sám uviděl.

»Uvěřil jsem tedy chci sám také uvidět, a budu-li v té době už mrtev, necht' mne vzkřísí, neboť projde-li všechno beze mne. bude to příliš veliká křivda. Netrpěl jsem jenom proto, abych sám sebou, svými zločiny a utrpeními měkce ustlal komusi v příští harmonii. Chci viděti na své oči, jak laň bude ležeti vedle lva a jak zavražděný vstane a obejmě svého vraha. Chci být při tom, až se všichni dozvědí, proč to všechno tak bylo. Na tomto přání jsou založena všechna náboženství na světě, a já věřím.

»Ale opět mi napadají děti, co si potom s nimi počnu? To je otázka, kterou nemohu rozřešit. Po sté opakuji, že otázek je spousta, ale že jsem vybral z nich jenom děti, protože při tom je zcela zřejmé, co chci říci. Poslyš: musíme-li všichni trpět, abychom v utrpení vykoupili věčnou harmonii, tak co s tím mají co dělat děti, řekni, prosím? Je docela nepochopitelné, proč musí procházet utrpením i

ony a proč děti musí vykupovat utrpením harmonii? Proč se ony také dostaly do materiálu a pomáhají samy sebou hnojit pro kohosi v příští harmonii. Chápu solidaritu ve hříchu mezi lidmi, chápu solidaritu v pomstě, ale nechápu solidaritu v hříchu s dětmi, a je-li pravda skutečně v tom, že děti jsou solidární s otci svými ve všech zločinech otců, pak tato pravda není z tohoto světa a je mi nepochopitelná.

»Některý šibal třeba řekne, že beztoho dítě vyroste a zhřeší, ale vždyť ještě nevyrostlo a už v osmi letech je uštváno psy. Och, Aljošo, já se nerouhám! Chápu, jak se musí otřásti vesmír, až všechno na nebi i pod zemí splyne v jediný chvalozpěv a všechno, co žije a žilo, bude volati: »Spravedliv jsi, hospodine, neboť se zjevily cesty tvé!« Až se matka obejmě s trapičem, který roztrhal psy jejího syna a všichni tři zvolají se slzami: »Spravedlivý jsi, hospodine«, pak ovšem nastane koruna poznání a všechno se zjeví.

»Ale právě zde je pomlčka — právě na to nemohu uvěřit. Pokud jsem na zemi, snažím se, abych si všechno vyřídil. Víš, Aljošo, snad se skutečně stane, že až se sám dožiji toho okamžiku, nebo vstanu z mrtvých, abych jej uviděl, pak snad i já zvolám se všemi, dívaje se na matku, která se objímá s trapičem dítěte: »Spravedlivý jsi, hospodine«, ale nechci to potom volat. Pokud je čas, snažím se zabezpečit se a pak se úplně vzdám vyšší harmonie. Nestojí ani za jedinou slzičku jediného toho umučeného dítěte, které se bilo pěstičkou do hrudi a modlilo se ve své smrduté díře nevykoupěnými

svými slzičkami k »pánbíčkoví«. Nestojí za to, protože jeho slzičky zůstaly nevykoupěny. A musí být vykoupěny, jinak by nemohla být ani harmonie.

»Ale čím, čím je vykoupíš? Což je to možné? Snad ne tím, že budou pomstěny? Ale co je mi do jejich pomsty, čím je mi peklo pro trapiče, co tu může napravit peklo, když už byly umučeny? A jaká je vůbec harmonie, je-li peklo: chci odpustit, chci objímat a nechci, aby bylo ještě dále utrpení. A šla-li utrpení dětí na doplnění onoho množství utrpení, které je nevyhnutelné na vykoupěni pravdy, pak tvrdím předem, že celá pravda nestojí za takovou cenu.

»Posléze nechci, aby matka se objímala s trapičem, který uštvál její dítě! Nesmí mu odpustiti. Chce-li, necht' odpust' za sebe, necht' odpustí svému trapiči své bezměrné mateřsko utrpení; ale nemá práva, aby odpustila utrpení svého uštvaneho dítěte, nesmí odpustiti trapiči, i kdyby mu odpustilo dítě samo! A je-li tomu tak, nesmí-li odpustit, kde je potom harmonie? Či jest na celém světě bytost, která by mohla měla právo odpouštět? Nechci harmonii, z lásky k lidstva ji nechci. Raději chci zůstat s utrpeními nepomstěnými. Raději zůstanu při svém nepomstěném utrpení a při svém neuhašeném rozhorlení, i kdybych nebyl v p r á v i;

Příliš draze ocenili harmonii, takové vysoké vstupné je příliš na naši kapsu. A proto pospíchám, abych svou vstupenku honem vrátil. A jsem-li poctivým člověkem, pak jsem povinen ji vrátit pokud

možno nejrychleji. To také činím. Neříkám, Aljošo, že nevěřím v boha, jenom mu s veškerou úctou vracím vstupenku.

— To je vzpoura, — řekl Aljoša tiše, sklopiv oči.

— Vzpoura? Nechtěl bych slyšet od tebe takové slovo, — řekl Ivan dojat. — Což je možno vzpourou žít? A já chci žít. Řekni mi sám upřímně, vyzývám tě, — odpověz: představ si, že sám buduješ stavbu lidského osudu s cílem, abys ve velikém finále učinil lidi šťastnými, abys jim posléze dal mír a klid, ale že by bylo třeba a nevyhnutelně nutno utrápit proto jen jediné droboučké stvořeníčko, právě totéž dítě, které se bilo pěstičkou do prsou a na nepomstěných jeho slzičkách vystavět tuto budovu, řekni, zda bys souhlasil být architektem za těchto podmínek?

— Ne, nesouhlasil bych, — tiše pronesl Aljoša.

— A mohl bys připustiti myšlenku, že lidé, pro které staviš, by souhlasili sami přijmouti své štěstí z neospravedlněné krve maličkého umučeného a že až toto štěstí přijmou, budou na věky šťastnými?

— Nikoli, nemohu to připustit. Bratře, — řekl pojednou Aljoša s jiskřícíma očima, — tys právě řekl: což jest v celém světě bytost, která by mohla a měla právo odpustit? Ale tato bytost existuje a může vše odpustit, všem a všechno a za v š e c h n o, protože sama obětovala svou nevinnou krev za všechny a za všechno. Zapomněl jsi na Něho, a na něm bude vystavěna stavba a jemu vstříc zvolají — »Spravedlivý jsi, hospodine, neboť zjevily se cesty tvé«...

— Ach, to je »Jediný Bezhříšný« a jeho krev! Nikoli, nezapomněl jsem na něho a naopak jsem se stále divil, že s ním tak dlouho nepřicházíš, protože pravidelně v takových sporech všichni vaši připomenou nejdříve jeho. Víš, Aljošo, nesměj se, kdysi jsem napsal báseň, asi před rokem. Můžeš ztratit se mnou asi deset minut, abych ti jí vyprávěl?

— Ty jsi napsal báseň?

— Ach nikoli, nenapsal, — zasmál se Ivan, — za celý život jsem nenapsal ani dva verše. Ale tuto báseň jsem si vymyslel a zapamatoval. Vymyslel jsem si ji s horoucností. Budeš mým prvním čtenářem, totiž posluchačem. A opravdu, Proč by autor ztrácel aspoň jediného posluchače, — usmál se Ivan. — Mám ji vypravovat?

— Dychtivě poslouchám, — řekl Aljoša.

— Moje báseň se nazývá » Veliký inkvizitor«, je to hloupost, ale chtěl bych ti jí říci.